

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369547365> | LOG_0018

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Sed quod pessimum est, spinulosum hoc semen tam profunde per vestes penetrat frictione & agitatione inter ambulandum, ut ad alteram vestium partem sese perforet, nec facile evelli possit, unde lintea alique tenues & subtiles panni perduntur, si vi evellere illud velimus, quod neque relinqui potest, quum per laminationem cutis dolorem excitet, & ambulationem prohibeat vel difficilem reddat, qui albis bracteis incidunt, hisce silvestribus pediculis tam dense obducti sunt, ut lintea distingui nequeant: Glabris autem linteis non adhæret.

Hinc itaque fit, quod homines & animalia hosce pediculos dictos ex silvis deportent in vicos, ubi etiam late progerminant. In Ternatensi scripto bonum tamen inveniri hujus graminis usum. Hujus enim radices aquæ incoctæ exhibentur iis, qui putantur veneno esse infecti, quos has quoque radices cum Pinanga masticare oportet.

Tabula Quinta

Ad Figuram primam Gramen exhibet aciculatum, quod est Hudura Pullu, H. Malab. part. 12. Tab. 43.

Figura Secunda primam sinit Amboinensis Hippogrostis speciem.

Figura Tertia secundam ejus denotat speciem.

CAPUT NONUM.

Hippogrostis Amboinica. Rompot cuda.

Hippogrostis in Amboina duplex est.

Primo vulgaris major, secundo minor species. Hippogrostis major, est gramen articulatum, longa gerens firma & articulata genicula, non plane terrea incumbens, sed supra vicinas prorepentia herbas, atque ubi sepes adtingere potest, has etiam adscendit.

Inferiores articuli nudi sunt, ex viridi & fusco distincti colore, pedem vel sesquipedem alti, dein sese alternatim dividunt in laterales cauliculos, qui irregulares admodum & sinuosi excrescunt ad trium quatuorve pedum longitudinem, cuius superiori articulo folium adstat transversale, illi arundinis teneræ simile, sed glabrum, quatuor & quinque pollices longum, vix minimum digitum latum, nervo firmo medio, quoque magis ad summum, eo breviora sunt.

Supremum culmi simplicem gerit spicam, ultra digiti articulum longam, non apertam, sed ex pallide virentibus squamulis compositam, quæ sibi incumbunt, ac primo flosculos exhibent albicantes, qui dein interne pusillum formant semen, in teneris plantis culmi in longum & convolutum terminantur acutum folium.

Articuli terram tangentes radículas ipsi infigunt, vel si supra terram eleventur, longas emittunt barbas instar obtusarum spinarum. Primariæ radices raræ sunt, sed crassæ & fibrosæ fibrillis obsessæ, satis firmiter terram tenentes, ita ut prius abrumpi, quam evelli possint.

Secundo. Hippogrostis minor nil aliud videtur esse, quam major species Rompot bebeck seu Graminis anatis capite septimo descripti, si nempe in cultis & pinguibus crescat agris.

Terræ incumbit ad altitudinem binorum cum dimidio pedum, in culmorum summo multæ breves locantur ipicæ, digiti articulum circiter longæ, decem numero, alternatim supra sese invicem locatæ. Spicæ hæc sunt densæ & granulose instar Fagopiri teneri, pallide virentes, in hisce locatur album ac pusillum semen instar Panici, sique manibus teratur, facile decedit. Radices ejus sunt copiosæ fibrillæ instar graminis repentis vulgaris. Cauliculi inferioribus geniculis terræ incumbunt. Folia sunt uti in vulgari gramine, satis longa.

Nomen. Latine Hippogrostis Amboinica, seu gramen equinum; Malaice Rompot cuda; Ternatice Djela djela. Macass. Rucu; sed nimis generale nomen; Baleice Padang jerac; h. e. gramen amorum, quum amat crescere in desertis Oryzæ campis.

Locus. In umbrosis crescit locis, ac potissimum circa sepes, & ad fluminum ripas, ubi præcepsest, ubique in solo argilloso.

Ufus.

Maar dat het snoodste is, deze stekels dringen zoo diep in de kleeren, dat ze door 't vryven in 't gaan geheel aan de andere zyde doordringen, en niet wel uit te trekken zyn, waar door dan linne en andere fyne stoffen zeer beschadigt werden, als men ze met ongedult daar uit wil trekken; men mag ze ook daar niet in laten blyven, om dat ze met het steeken in de buid iemant het gaan moejelyk maken, die met witte linne kousen door 't velt gaan, komen 't buis zoo dik met deze bosluizen bevangen, dat men 't linnen niet bekennen kan: Op 't gladdes stof hebben zy geen vat.

Hier door komt het dan, dat menschen en beesten deze luizen uit het bos in de Negorjen brengen, daar ze dan ook opkomen. In een Ternataans schriftje vind ik egter nog een goet gebruik van dit gras: wiens wortelen in water gekookt, die geenen werd te drinken gegeven, die men agt vergeven te zyn, die deze wortelen ook met Pinang moeten kaauwen.

De Vyfde Plaat

Vertoont in de Eerste Figuur het puntige Naaldegras, het welk is de Hudura Pullu, van de H. Malab. part. 12. Tab. 43.

De Tweede Figuur wyft aan de eerste soort van de Amboinsche Hippogrostis, ofte Paardegras.

De Derde Figuur vertoont de tweede soort daar van.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Het Amboinsch Paarde-gras.

Paardegras is in Amboina van tweederlei gedaante.

I. Het gemeene groote: II. Het kleine.

I. Het groote Paardegras is een geled gras, met lange styve en gemeene steelen, niet vlak op de aarde, maar op de naaste ruigte kruipende, en daar 't kan by komen, ook de Paggers opklimmende.

De onderste leden zyn kaal, uit den groenen en bruinen gemengt, een voet of een en een half lang, daar na verdeelen ze ben met beurten in zyde steelen, die zeer onordentelyk en bogtig loopen weder tot de lengte van drie of vier voeten; in ieder van de voorste knietjes staat een blad over dwars, het jonge riet gelykende, dog glad, vier of vyf duimen lang, schaars een pink breed, met een styve zenuwe in de midden, en hoe meer na vooren, hoe korter zy werden.

Het voorste der steelen brengt voort een enkele aaire, ruim een lid van een vinger lang, niet geopent, maar van bleekgroene schubben gemaakt, digt tegen malkander leggende, eerst een witagtig bloetzel vertonende, en daar na van binnen een klein zaat formeerende, aan de jonge struiken eindigen deze steelen in een lang t'zamengerolt en spits blad.

De knien, daar zy de aarde raken, wortelen wederom in, of zoo zy wat boven de aarde staan, schieten lange baarden uit als stompe doornen; de hooftwortels zyn weinige, dog met dikke en vezelige vazelingen bevangen, redelyk vast in de aarde houdende, zoo dat men ze eer afbreken dan uittrekken kan.

II. Het kleine Paardegras schynt niet anders te zyn, dan een groot slag van 't voornoemde Rompot bebeck of Gramen anatum, in 't zevende Hoofdstuk beschreeven, als 't op gebouwde en vette landen groeit.

Het leit op de aarde tot twee en derdehalve voeten hoog; aan 't opperste der steelen staan veele korte aairen, omtrent een lid van een vinger lang, tot tien stuks toe, in verwisselde ordre boven malkander geschikt. De aairen zyn digt, korrelig, gelyk de jonge Boekweit, doodsgroen, daar in schuilt een klein wit zaat, als Hirse of Pannikoorn, en als men 't met de banden vryft, valt het ligt uit. De wortelen zyn veele vazelingen gelyk het queekgras. De steelen leggen met haar onderste knien op de aarde, het blad is als gemeen gras, redelyk lang.

Naam. In 't Latyn Hippogrostis Amboinica of Gramen equinum; in 't Maleits Rompot cuda; op Ternaten Djela djela; op Macasser Rucu; dog al te gemeen; in 't Baleits Padang jerac, dat is Akkergras; om dat het op de verlatene Rystvelden gaarne waast.

Plaats. Het waast op schaduwtigste plaatsen, en lieft omtrent de beggen, en langs de waterkanten, daar 't steil is, overal in een kleiyge gront.

Gebruik.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 1.

Fig. 1.

Fig. 2.

Ufus. Vulgare est pabulum equorum, ut & vaccarum, semen ab ovibus etiam editur.

Si quis quodam casu vulnus accipiat in carne, nec aliquid aliud ad manus sit, tum virides sumuntur primæ speciei spicæ, & conteruntur supra porphyritum cum pauxillo Zingiberis in pulvem, quæ instar Emplastri vulneri applicatur, unde curabitur.

Cum femine secundæ speciei minores Anatum species & gallinæ pascuntur. Quidam pueri hoc in lulum quoque adhibent, & coquunt instar granorum Panici, sed gramineum præbet saporem.

CAPUT DECIMUM.

Gramen arguens. Tagalgnana.

Hoc gramen species est Avenæ silvestris seu Phœnicis, ac duplex est, domesticum, ac silvestre, domesticum plurimos gerit firmos & rectos culmos ex una radice ad altitudinem sex septemve pedum excrecentes, qui non omnes eriguntur, sed quidam uno alterove geniculo inflexi sunt, in multos articulos distincti, atque ex quovis geniculo folium excrescit cauli arcte adcumbens. Usque ad vicinum articulum, ubi quodvis folium inflexum est, atque insuper sesqui vel binas cum dimidia spithamas longum & angustissimum instar graminis vulgaris, firmam gerit costam, & in longum terminatur apicem.

Culmi non rotundi sunt, sed duplex gerunt dorsum, cæterum glabri, & ex purpureo fuscis.

Folia versus summum sensim decrescunt, & prope quodvis folium alter excrescit culmus, cui minor infidet spica, ac paulo magis sursum altera major spica, immo in superioribus geniculis tres locantur spicæ non recte, sed oblique supra sese invicem.

Hæ spicæ seu potius paniculæ subtus alba lanugine obductæ sunt, in qua parva oblonga & nigra latitant femina seu granula, quæ superius longum fuscumque gerunt apicem instar Avenæ vel Phœnicis, & ad tæctum acuta sunt.

Culmi densam habent substantiam cum pauca alba medulla, superiores articuli ad spithamæ latitudinem distant, ac quævis spica brevius porro gerit folium. Radix ex multis composita est curtis fibrillis instar Avenæ vel similium frumentorum.

Nomen. Latine *Gramen arguens* ex ejus usu, uti in subsequens dicitur. Ternatice *Tagalgnana*, quod nos pronunciamus *Tagelnana*, h. e. respectu tuo, quum ejus acutæ spicæ oblique crescentes, & ad latus vergentes quasi aliquem denotant vel pungunt, quem accusare volumus.

Locus. In Moluccis insulis sponte crescit, huc in Amboinam ex Ternata delata est hæc planta, ubi nunc in hortis per semen etiam multiplicatur.

Ufus ejus in re Medica huc usque ignotus est, licet apud Ternatenses vulgaris sed puerilis sit. Si quis enim alium, præsertim amatores, sive vir conjugem, sive uxorem maritum accusare velit, ita ut quis ob alium, quodvis tedium, tristitiam vel molestiam tolerare debeat, tum tali mittunt donum acutis hujus plantæ spicis obvolutum, unde declarare & significare volunt, talem quoddam tedium devorare debere ob ejus causam. Sique significare velint ob te tristitiam patior, tum sumunt *herbam Gratiolam*, seu *Daun tsjinta*, quæ tristi sua facie vespertino tempore tristitiam ipsam mentitur, quam conjungunt istis spicis, quas simul alicui mittunt.

Tabula Sexta

Ad Figuram primam *Gramen* exhibet *arguens*.
Figura secunda *Calamagrostim* denotat.

OBSERVATIO.

Gramen arguens Rumpbii est gramen Æthiopicum, panicula molli virente, aristis autem crispatis longioribus fuscis. *Plukn. Almag. pag. 176. & Phyt. Tab. 300. Fig. 1.*

CAPUT

Gebruik. Het is een gemeen voedsel voor de paarden, als mede voor de koebeesten, het zaat wert van de schapen ook gegeten.

Als men by geval een vleeswonde krygt, en anders niet heeft, zoo zal men de groene aairen van de eerste zoorte nemen, en wryven die op een steen met een weinig Gengber tot een papje, en binden 't pleistersgewys op de wonde, zoo zal 't dezelve toeheelen.

Met het zaat van de tweede zoort voedt men de kleine endten en boenders. Zommige kinderen spelen daar ook mede, en koken 't als Pannikoorn, dog geeft een grasagtige smaak.

TIENDE HOOFDSTUK.

Het Verwytt-gras.

Dit gras is een geslagte van den wilden Haver of Phœnix, en heeft twee zoorten, tamme en wilde, de tamme gewint veele styve en regte steelen uit eene wortel, tot de hoogte van zes en zeven voeten, niet alle regt overeind staande, maar zommige met een of twee knien gebogen, in veele leden of knien gedeelt, en uit ieder lid waft een blad, 't welk digt aan den steel legt, tot aan de naaste knie, alwaar ieder blad een knik heeft, en daar buiten nog anderhalve en derdehalve spannen lang, en zeer smal gelyk gemeen gras, dog met een styve ribbe, en eindigt in een lange spits.

De stengels zyn niet ront, maar hebben twee ruggen, anderzints glad, en paers-bruin.

De bladeren na boven toe worden allensskens kleinder, en by ieder blad komt een andere steel voort, daar op een kleine, en nog wat hooger een andere grooter aaire voortkomt, ja aan de bovenste leden staan drie aairen, niet regt, maar schuins boven malkander.

Deze aairen of veel meer trossen, zyn onder met een witte donse of wolfe bekleet, daar in steken kleine langwerpige en zwarte zaden of graantjens, ieder boven op hebbende een lange bruine spitsje, gelyk den baver of verkensborstel, in 't aantasten scherp.

De steelen zyn digt van substantie, met een weinig wit pit: de bovenste leden staan een span van malkander, en ieder aaire heeft nog een korter blad; de wortel bestaat uit veele korte vazelingen gebogen, den haver of diergelyke zaden gelyk.

Naam. In 't Latyn *Gramen arguens*; dat is verwytt-gras, na zyn gebruik, gelyk hier na volgen zal. Op Ternaten *Tagalgnana*, 't welk wy uitspreken *Tagelnana*, dat is om uwent wille, om dat zyn scherpe en spitse aairen schuins wassende, en ter zyde uitspringende, kwanswys naar iemant wyzen of steeken, die men beschuldigen wil.

Plaats. In de Molukse Eilanden waft het van zelfs, hier in Amboina is ze uit Ternaten aangebragt, daar 't nu in de boven door 't zaat zig ook vermenigvuldigt.

Gebruik. Zyn gebruik in de Medicynen is tot nog toe onbekent, hoewel by de Ternatanen een kinderlyk dog gemeen gebruik is. Want als iemant eenen anderen, zonderlyk de minnaars, of de vrouw haar man, of de man zyn vrouw wil beschuldigen of verwyten, dat men om des anderen wil eenig verdriet, droefheid of zwaarigheid moet uitstaan, zoo zenden ze hem een geschenkenje met de stekende aairen van dit gewas bewonden, willende den anderen door de namen dexes kruids te kennen geven, dat zy om deszelfs wille eenig verdriet moeten uitstaan, als zy iemant willen beduiden dezen zin: Ik moet om uwent wil droefheid lyden, zoo neemt by het kruid *Gratiola*, anders *Daun tsjinta*, 't welk met zyn droevig gelaat in den avondstont de droefheid betekent, en voegen dit te samen met de bovenstaande aairen, 't welk zy dan malkander toezenden.

De Sesde Plaat

Vertoont in de eerste Figuur het berispend Gras.
De tweede Figuur vertoont het Rietgras.

AANMERKING.

Dit berispende gras van *Rumpbii*, is het Ethiopische gras, met een zachte groene pluim, en gekrulde langere bruine steke. lige aairen, van *Plukn. Almag. pag. 176. & Phyt. Tab. 300. Fig. 1.*

ELFDE